

Inleiding bij de cursus hedendaagse schilderkunst

In de cursus hedendaagse schilderkunst worden de ontwikkelingen behandeld van de schilderkunst sinds de Tweede Wereldoorlog. In deze periode is een aantal algemene tendensen te zien:

1. Europa wordt Amerika, Parijs wordt New York.

Het einde van de Tweede Wereldoorlog markeert het einde van de hegemonie van Europa in de kunst. Vanwege de oorlog waren veel toonaangevende kunstenaars naar Amerika gevlucht, en dan met name naar New York. Twee musea, het Museum of Modern Art (MoMA) en het Guggenheim, zetten zich daar sinds de jaren 30 al in voor ontwikkeling van de kunst. Het artistieke klimaat was bovendien gunstig door de opkomst van galeriën en door de positieve betrokkenheid van kunsthandelaars, critici, verzamelaars en curatoren. Nog steeds wordt New York als de hoofdstad van de hedendaagse kunst gezien.

2. Kunst is voor iedereen beschikbaar geworden.

In het oude Europa was het beleven van kunst een zaak van de elite. Met het naar elkaar toegroeien van de bevolkingslagen en met de opkomst van de massamedia is hier verandering in gekomen. Inmiddels is kunst wereldwijd voor velen toegankelijk geworden; iedereen kan kennis nemen van wat er wordt gemaakt. De opkomst van internet heeft dit proces definitief bekrachtigd.

3. Van groepsbeleving naar individuele beleving.

De tweede helft van de 19^e en de eerste helft van de 20^e eeuw kenmerkten zich door het over elkaar heen buitelen van de '-ismes', waarvan impressionisme, expressionisme, kubisme, constructivisme, surrealisme en dadaïsme de belangrijkste zijn. Deze stromingen verenigden schilders die zich gegroepeerd of individueel losmaakten van de conventies uit de 'oude' schilderkunst. Dit losmaken ging stapsgewijs, hetgeen de (achteraf bezien) logische opeenvolging van stromingen verklaart. Na de definitieve vestiging van het abstracte schilderen in het midden van de 20^e eeuw, had dit bevrijdingsproces zijn voornaamste noodzakelijke stappen ondergaan. Hiermee is de ontwikkeling van de kunst niet blijven stilstaan, maar vanwege de inmiddels bereikte vrijheid heeft deze over een breed gebied kunnen uitwaaien. Dit betekent ook dat de noodzaak tot groepsvorming, tot het creëren van '-ismes', is weggevallen. Alles is mogelijk en geaccepteerd geworden: van abstract tot realistisch, van individueel-emotioneel tot sociaal-politiek geëngageerd, van beschrijvend tot kosmisch visionair, van esthetisch tot puur conceptueel, van miniatuur tot monumentaal. Het is tegenwoordig een zaak van elke individuele kunstenaar om te onderzoeken welke kunst bij hem of haar past, om zich een eigen weg te vinden in de verworven vrijheid. Het is belangrijk om je te realiseren dat er in de tweede helft van de 20^e eeuw geen sprake meer is van een lineaire ontwikkeling van opeenvolgende stromingen, maar dat je eerder kunt spreken van parallel opgaande ontdekkingen en van uitbreiding en verdieping van 'mogelijke manieren van schilderen'.

4. Nieuwe technieken, nieuwe materialen.

Tenslotte hebben de opkomst van acrylverf, plastic, consumptiegoederen, druktechnieken, computers, en alle andere verworvenheden van onze tijd bijgedragen aan de verbreding van de mogelijkheden voor kunstenaars.

Hedendaagse schilderkunst, een overzicht van 1945 tot 2007

Na de Tweede Wereldoorlog was er behoefte om nieuwe wegen in te slaan. De weg naar abstract schilderen was al ingezet door de stromingen uit de eerste helft van de eeuw. Deze mogelijkheid werd breed opgepakt om tot individuele expressie te komen, in Amerika door 'Action Painters' (Gorky, Pollock, de Kooning) en 'Colourfield Painters' (Rothko, Newman) die nadien werden geschaard onder de noemer *abstract expressionisten*, in Europa door schilders van de *informele kunst* oftewel *tachisme* (Tapiès, Wols). Dubuffet en de *cobra*-groep (Appel, Constant, Jorn, Alechinsky) lieten zich daarbij inspireren door primitieve kunst en door schilderijen van kinderen en psychiatrische patiënten. Het veelvuldige gebruik in die tijd van aardse materialen zoals zand, hout of jute wordt samengevat onder de naam *materiekunst* (Burri, Tapiès, DuBuffet).

Een aantal schilders in het westen is doorgegaan op de figuratieve traditie, waarvan Bacon, Freud, Giacometti en Balthus de bekendsten zijn. Zij hebben elk voor zich een persoonlijke stijl met grote zeggingskracht ontwikkeld. Hun werk wordt gezien als de *nieuwe figuratie*. In het Oostblok werd onder dwang van de communistische regimes een *sociaal realisme* toegepast, dat door slechts enkele kunstenaars interessant werd gemaakt.

De *formele kunst* (de geometrische abstractie) ontwikkelde zich in de jaren 50 en 60 in Europa tot de *Op Art* (optical art) waarin de optische werking van kleuren en vormen centraal staat (Riley, Vasarely, Albers) en in Amerika tot de *postpainterly abstraction* waarin het om het onderzoek van kleur, formaat en vorm ging (Kelly, Noland, Louis).

In de late jaren 50 nam het gebruik van voorwerpen en afbeeldingen uit het dagelijks leven toe, leidend tot een variant van de hiervoor al genoemde *materiekunst* (Beuys, Rauschenberg). Eveneens in deze tijd ontstond in Amerika en Groot-Brittannië de *Pop Art*, een beweging die een immense populariteit verwierf en altijd heeft gehouden. De populaire cultuur en de producten van de massaconsumptie werden door de kunstenaars van de pop-art centraal gesteld (Warhol, Lichtenstein, Hamilton).

Halverwege de jaren zestig werden nieuwe bewegingen zichtbaar die gebruik maakten van de mogelijkheden die door Pop Art waren ontsloten. *Minimalisme* is een verzamelnaam voor kunstenaars (Judd, Flavin, Andre, Morris) die zich met minimale middelen uitdrukten: tegen de muur geplakte dozen, bakstenen op een kale vloer, TL-balken, betonnen tegels. Kunstschilders van het *fotorealisme* (Morley, Estes, Close) werkten aan de hand van foto's om zo tot levensechte afbeeldingen te komen. Andere reacties op de pop-art zijn *body art* en *land art*, uiteindelijk leidend tot de *conceptuele kunst* (Tombly) die propageert dat kunst louter bedoeld is om een idee over te dragen. Andere bewegingen in de sixties waren *fluxus* (Beuys) en de *arte povera* (Merz, Kounellis, Pistoletto).

De dood van Picasso in 1973 kan gezien worden als het symbolische eind van het *modernisme*, dat door hem het sterkst van alle kunstenaars werd belichaamd. Het modernisme is de verzamelnaam voor de ontwikkeling van de kunst in de voorbije eeuw, voor de opeenvolging van stromingen die telkens iets nieuws, moderns inbrachten, zich daarmee afzettend tegen de geschiedenis. Minimalisme en conceptualisme bleken de laatst mogelijke stappen van het modernisme, omdat kunst daarmee is gereduceerd tot puur de overdracht van ideeën, waarmee dus elke uitingsvorm toegestaan is. De laatste heilige huisjes waren daarmee

omvergeschopt. Denk aan een muziekstuk van John Cage dat bestaat uit 4 minuten en 33 seconden alleen maar stilte, of aan de uitspraak van de New Yorkse kunstenaar Keith Arnatt in 1970: “Is het mij toegestaan om *niets* te doen als mijn bijdrage aan deze expositie?”

Vanaf dit punt spreken we in de kunstgeschiedenis van *postmodernisme*. De regels uit het modernisme zijn overboord gegooid. Zelfs de eeuwenlang heersende overtuiging dat er überhaupt regels nodig zijn is losgelaten. In de architectuur kwam de term postmodernisme het eerst voor vanwege het contrast met de modernistische stijl, onder andere door het gecombineerde gebruik van elementen uit voorgaande stijlen.

Postmoderne kunst waaiert uit over nieuwe media (zoals installatie, video, computer, het menselijk lichaam, landschappen). Alles mag, uit elke bron kan geput worden. Kunstuitingen in de postmoderne tijd zijn individueel van aard, persoonsgebonden, niet per se terug te voeren op een groep of beweging. Je naam als kunstenaar wordt daarmee je etiket (denk aan persoonlijkheden als Koons, Botero, Viola). Minderheden en vrouwen beginnen zich succesvol in de kunstwereld te begeven.

Met de constatering dat individualisering is ingetreden, is niet gezegd dat er geen tendensen meer te herkennen zijn. Met name in Duitsland en Italië is het expressieve schilderen verder ontwikkeld, leidend tot wat we het *neo-expressionisme* noemen (Baselitz, Kiefer). Andere neo-bewegingen zijn eveneens ontstaan, zoals het *neo-realisme*. Een ander opvallend gegeven is de introductie van *grafitti-kunst* (Haring, Basquiat), als voorbeeld van de vele subculturen die zich (veelal slechts tijdelijk) een plek in de kunstwereld hebben veroverd.

Waarmee we in de vrije en open kunstwereld van vandaag zijn aangekomen, het punt waarop wijzelf als kunstenaars onze bescheiden bijdrage leveren aan de kunstgeschiedenis.